

Európa dinamizmusának határai

Európai migrációs rezsimek a kirekesztés és befogadás között

I.

A migráció és a migrációs rezsimek Európai Unión belüli vizsgálata mozgó célpontot követ. Általában a nemzetállamokkal és különösen az Egyesült Államokkal ellentétben az EU alakulóban levő politikai entitás. Legjobban talán úgy jellemezhető, mint az államok szövetsége és a szövetségi állam között elhelyezkedő, saját jellemzőkkel rendelkező alakulat (vö. Lepsius 2006: 111kk; Zielonka 2001). Az elmúlt évtizedekben az EU a belső egységét és a külkapcsolatait egyaránt érintő gyors intézményi és szociális változásokon ment keresztül. E változásokat az „Európa dinamizmusa” (vö. Vobruba 2003; Vobruba 2007) kifejezéssel foglaltam össze, amely szerény javaslat volt egy olyan elméleti megközelítésre, amely lehetővé teszi az uniós bővítés logikájának és az ezzel a bővítéssel összefüggő befogadás és kirekesztés kölcsönhatásának tanulmányozását.

A határok szociológiája a politikai intézményként értelmezett határok és a határátlépési folyamatok közötti kapcsolatokat és feszültségeket vizsgálja. A kialakuló modern világtársadalmon belül a migrációs rezsimek és a migráció közötti viszony tekinthető a legfontosabb kérdésnek. Ha uniós szinten vizsgáljuk a migrációt és a migrációs rezsimeket, nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a dinamikájából következően az EU-nak hosszú távon stabil külső határai és változatlan belső viszonyrendszerei sincsenek. Európa dinamikáján belül témánk szempontjából különösen három fejlemény tűnik érdekesnek. Először: a több fordulóban zajló bővítés azonnali eredményeként a kívülállókból tagok lesznek. Másodsor: intenzív és komplex összjáték van az EU integráció elmélyülése és az EU külső határainak europánizálása között. És harmadszor: mihelyt történelmi végpontjához ér az uniós bővítési folyamat, megváltozik az EU külső határainak jellege.

Az érveimet négy lépésben fejtem ki. Azzal kezdem, hogy röviden vázolom az Európa dinamizmusa elméletet. Utána a legutóbbi bővítés, a 2004-es és 2007-es keleti bővítés példáján bemutatom a kívülállók bennfentessé válását. A következő lépésben kifejtem, miként alapozza meg a további integráció az EU tagok arra irányuló, közös érdekét, hogy ellenőrizzék a külső határokat. Végül pedig kimutatom, hogy jelenleg – a bővítés után – az EU külső határrendszerei a teljes kirekesztéstől a részlegesen áteresztő jelleg felé irányuló fejlődés fázisában vannak.

II.

Az Európa dinamizmus elmélet (vö. Vobruba 2007) – elsősorban az EU gazdag központi magja és a perifériája közötti viszony elemzésével – magyarázatot kínál az EU bővítésére. A központi mag és a periféria közötti viszonyt mindkét oldalon bonyolult érdekek alakítják.

Az érvelés azzal a feltételezéssel indul, hogy az EU gazdag központi magja érdekelt a gazdasági prosperitása és a politikai stabilitása fenntartásában. Ezért a központi magot alkotó tagállamok politikai szereplői és lakossága is úgy gondolják, hogy az EU perifériájáról kiinduló határátlépési folyamatok fenyegetést jelentenek számukra: környezetszennyezést, bűnözést, csempészt, és természetesen a szegénység és politikai zűrzavar miatti migrációt. A fenyegető határátlépési folyamatokra adott első és azonnali válasz a kirekesztés, azaz a határok lezárása iránti igény megfogalmazása. De a határok politikai szociológiájának egyik alapvető megállapítása (vö. Rodriguez 1997; Cornelius, Takeyuki 2004; Vobruba 1994; Eigmüller, Vobruba 2006), hogy az államhatárok nem tehetők tartósan átjárhatatlanná. Legalábbis a modern, gyakorlatilag globális társadalomban a legtöbb társadalmi folyamat számára a határok nem jelentenek akadályt. Néha, például a környezetszennyezés esetében, egyszerű technikai okok miatt lehetetlen megvalósítani a határok átjárhatatlanságát, máskor túl magasak a kirekesztés pénzügyi vagy politikai költségei, végül vannak olyan esetek is, mikor a központi maghoz tartozó gazdag országok érdekei nem egyértelműek, ami megakadályozza a kirekesztésre vonatkozó egyöntetű fellépést. Így nem a tökéletes átjárhatatlanság, hanem a határok lezárása és a határok átjárhatósága közötti feszültség teszi a határokat a szociológiai kutatás érdekes témájává. Ez igaz az EU esetében is. Bár a kirekesztés mindig politikai lehetőség marad a prosperáló és stabil központi mag országai érdekeinek védelmére, az EU kirekesztési politikáját tudatos befogadással egészítik ki.

A „tudatos befogadás politikája” az önérdékű segítség logikáját jelenti (vö. Vobruba 1996): segíték neked, mert különben a problémáid engem is érinteni fognak. Az EU perifériáról kiinduló és a határokon nem megállítható, a központi mag számára gondot okozó problémák csak úgy kezelhetők, ha a keletkezési helyükön foglalkoznak velük. Más szóval, a legtöbb határon átnyúló probléma az önérdékű támogatás célzottjává válik. Miként az Európai Bizottság dokumentuma is bizonyítja: „A bővítés az EU egyik leghathatósabb politikai eszköze, ami az EU stabilitással, biztonsággal és a konfliktusok megelőzésével kapcsolatos stratégiai érdekeit szolgálja. Hozzájárul a prosperitás és a növekedési lehetőségek fokozásához, az alapvető fontosságú közlekedési és energiaszállítási útvonalakhoz való kapcsolódás javításához, és az EU világon belüli súlyának növeléséhez.” (Commission 2008: 1) Ez az a helyzet, ami különleges dinamikaóhoz vezet az EU gazdag központi magja és perifériája között.

Az EU 1981-es (Görögország) és 1986-os (Spanyolország és Portugália) déli bővítése, különösen pedig a 2004-es (Magyarország, Cseh Köztársaság, Szlovák Köztársaság, Szlovénia, Lengyelország, Észtország, Lettország, Litvánia, plusz Málta és Ciprus) és 2007-es (Bulgária és Románia) keleti bővítés mutatják az önérdékű támogatáson alapuló tudatos befogadás logikáját. Mindkét bővítési fordulót azért hajtották végre, hogy

visszafordíthatatlanná tegyék a demokráciába való átmenetet és egyúttal ösztönözzék a gazdasági modernizációt. Az EU periféria politikai stabilitásának és gazdasági prosperitásának elősegítése azoknak a területeknek a befogadásához és uniós tagországgá válásához vezetett, ahol a problémák keletkeztek.

III.

Ami a migrációt illeti, minden bővítési forduló lényegében azt jelentette, hogy az új tagok népessége jogot kapott az EU-n belüli szabad mozgáshoz. Így az Európai Unió minden bővítése a kívülállókat bennfentesekké tette, melynek révén egyszerűen a legalizálásával csökkentette az illegális migrációt. Ennek következtében az EU határrezsímjeivel foglalkozó elemzésünk első és némiképp meglepő eredménye, hogy az EU minden bővítési fordulója szélesíti a szabad mozgás terét, és így jelentősen liberalizálja az új uniós tagállamok migrációs lehetőségeit.

E meglehetősen optimista eredmény hangsúlyozása mellett természetesen tennünk kell két megjegyzést. Először, nem szabad elfelejtenünk, hogy az uniós taggá válás nem jelenti a határellenőrzés automatikus megszűnését. Ehhez szükség van egy újabb lépésre, a Schengeni Egyezményhez való csatlakozásra. A Schengeni Egyezmény (1999 óta) egyrészt szabad mozgást biztosít a részt vevő tagállamok népességének a ki- és belépésre, így (néhány kivételtől eltekintve) megszünteti az EU-n belüli határokat, másrészt viszont nagyon erős ellenőrzést követel meg az EU külső határain. Mivel (a Cseh Köztársaság kivételével) minden új tagállam rendelkezik külső EU határrésszel, az új tagoknak, mielőtt részeseivé válnának az európai szabad mozgási övezetnek, először bizonyítaniuk kell az ellenőrzésre vonatkozó képességüket. Másrészt azt is figyelembe kell venni, hogy a szabad mozgás nem jelent automatikus külföldi munkavállalási jogot. A déli és keleti bővítési fordulóban is alkalmaztak a munkaerő szabad mozgását ideiglenesen korlátozó intézkedéseket. De ez a tény nem befolyásolja az általános diagnózist, mivel ezek a szabályozások csak elhalasztják egy tágabb szabad munkaerő-mozgási övezet létrejöttét. A 2004-es és 2007-es keleti bővítés alkalmával a 2 + 3 + 2 szabályt alkalmazták. Ez felhatalmazza a régi (és gazdag) tagállamokat arra, hogy akár 7 évig elzárják a munkaerőpiacukat (és határaikat) az új tagállamok dolgozói elől. De ez a szabály azt a kötelezettséget is tartalmazza, hogy nyilvánosan indokolni kell a szabad mozgás kiterjesztésének elhalasztását. Ezenkívül időközben kiderült, hogy (Ausztria és Németország kivételével) a régi tagállamok, érzékelvén a bővítés áldásos hatásait, 2011 előtt megnyitották a munkaerőpiacaikat (vö. Nissen 2009).

Mindent egybevetve, bár a munkaerőpiac „késleltetett europánizálásáról” (Nissen 2009) van szó, megvalósulóban van a személyek és a munkaerő egész Európai Unión belüli szabad mozgása. Ennek következményeként az illegális munkásokból legális munkavállalók lettek. Így az EU keleti bővítése a munkaerő szabályozására és árának növelésére irányuló nagy politikai programnak tekinthető. A nagyobb kiterjedésű szabad mozgási övezet és a bennfentesek körének kiszélesítése egyúttal a külső

határokon új akadályokhoz, és így új kívülállókhoz vezet. Hogy működik a belső nyitottságnak és külső zártságnak ez a dialektikája?

IV.

Az elmúlt évtizedekben az EU nemcsak jelentős bővítési folyamaton ment keresztül, hanem az integrációt is elmélyítette. A migráció kérdéseivel kapcsolatban a mélyebb integráció irányába ható, legfontosabb lökést a korábban már említett Schengeni Egyezmény adta. Az egyezményhez csatlakozva az uniós tagállamok (és néhány más európai ország, például Svájc) a belső határokon megszüntették a határellenőrzést. Megszületett a „schengeni övezet”, ahol megvalósult a négy alapjog egyike, a személyek szabad mozgása. Az érem másik oldala viszont az, hogy mindez közös érdeké tette az EU külső határainak biztosítását. Miért? Schengen előtt például a „Spanyolországba való belépés” azt jelentette, hogy Spanyolországban vagyunk, Schengen után viszont gyakorlatilag már az egész EU-ba való belépésről van szó. A Schengeni Egyezmény nyomán kialakuló új helyzetnek három fő következménye van.

Először, felerősödött az EU szintű kirekesztési politika. Az uniós politikán belül domináns témává vált a külső határok lezárása és ellenőrzése. Az uniós tagállamoknak az EU külső határaival egybeeső határai az egész EU érdeklődését kiváltó közös politikai kérdéssé váltak. Ennek gyakorlati következményeként a közös uniós határok és a migráció ellenőrzése uniós szintű politikai kérdéssé vált és elindította a határpolitika lassú europanizálását, elsősorban az uniós szervként 2004-ben létesített FRONTEX* megalapításával. A FRONTEX-et az Európai Bizottság alapította azzal a céllal, hogy koordinálja főleg az EU déli külső határainak ellenőrzését. Az alapítása óta a finanszírozása, alkalmazottainak száma és a tevékenysége („közös műveletek”) tekintetében drámai fejlődés ment keresztül és így egyre inkább valódi végrehajtó szerepre tett szert (vö. Pollak, Slominski 2009). Ez olyan hatással van a szociológiai kutatókra, legalábbis ami Európát illeti, hogy egyre elavultabbá válik a migráció és a migrációs rezsimek nemzetállami szintű kutatása (vö. például Brochmann, Hammar 1999), újabb példát szolgáltatva a „módszertani nacionalizmus” eltűnésére.

Másodszor, érdekkonfliktusok voltak és vannak a külső határokkal rendelkező tagállamok és az EU központi magjához tartozó (gazdag) országok között. Ezek az ellentétek két témára koncentrálnak. 1. Az EU

* FRONTEX: Európai határőrizeti ügynökség. Az Európai Unió Tagállamai Külső Határain Való Operatív Együttműködési Igazgatásért Felelős Európai Ügynökséget a 2004. október 26-i 2007/2004/EK tanácsi rendelet (HL L 349., 2004.11.25.) hozta létre. A FRONTEX a tagállamok közötti operatív szintű együttműködést koordinálja a külső határok kezelésének területén; támogatást nyújt a tagállamok részére a nemzeti határőrök kiképzésében, illetve a közös képzési szabványok kialakításában; kockázatelemzést végez; figyelemmel kíséri a külső határok ellenőrzésének és felügyeletének területére irányuló kutatás fejlődését; segíti a tagállamokat a külső határokon felmerülő magas technikai és operatív támogatást igénylő helyzetekben; és biztosítja a tagállamok számára a szükséges támogatást a közös visszatérítési műveletek során. (A ford.)

mint egész a szigorú határzár híve, egyes uniós „frontállamok” határpolitikájába viszont belefér a bizonyos mértékű illegális migráció tolerálása – főként annak érdekében, hogy támogassák az olcsó munkaerőtől függő gazdasági ágazataikat (vö. Cornelius 2004: 393 skk; Eigmüller 2006). 2. Allandó konfliktusok vannak a migránsok első uniós belépési országai (különösen Olaszország, Görögország és Spanyolország) és a többi tagállam között a migráció költségeinek megosztásáról.

És harmadszor, módosítva meghosszabbították a gazdag központi magban korábban általános tervszerű (calculated) befogadás politikáját. Az EU több kétoldalú egyezményt írt alá a déli és keleti szomszédjaival a bevándorlás terén való együttműködésről, a menekültek hazatelepítéséről és észak-afrikai fogadótáborok létesítéséről. Az EU migrációs politika célja az volt, hogy felépítse az „Európa Erődöt”, és elmélyítse a szomszédokkal való együttműködést, hogy megvédje magát a délről és keletről kiinduló migrációval szemben.

Mindent egybevetve, az EU bővítései és az integráció elmélyítése az EU-n belüli szabad mozgáshoz és az EU-n kívüli országokkal szembeni merev elzárkózáshoz vezettek. Az eredmény a „bent lévő” csoport kibővülése és a „kívülálló” szigorú kirekesztése lett.

V.

Több jel azonban azt mutatja, hogy ez a helyzet változóban van. Már a keleti bővítés előtt teret nyert az a vélemény, hogy – mint a Bizottság korábbi elnöke, Romano Prodi hangsúlyozta – „nem folytathatjuk vég nélkül a bővítést” (Prodi 2002: 2).

Az volt a mindmáig élő általános meggyőződés, hogy a további bővítés ára az integráció gyengülése lenne. Máshol már kifejtettem azt a véleményemet, hogy a keleti bővítés az EU bővítési válságához vezetett (vö. Vobruba 2003; és az ezt követő vita: Bach 2003; Rhodes 2003; Szalai 2003; Bach 2006). Itt érdemes ismét Romano Prodit (2002: 2) idézni: „Nem vizezhetjük fel az európai politikai projektet és nem fejleszthetjük vissza az Európai Uniót egyszerű kontinentális szintű szabadkereskedelmi övezetté.” A bővítés és az európai integráció elmélyítése közötti erősödő ellentmondás ilyen értelmezése az EU periféria kezelésével kapcsolatos új politikához, nevezetesen az Európai Szomszédsági Politikához (ESZP) vezetett. A bővítési politika és az ESZP közötti különbséget legjobban úgy érthetjük meg, ha az EU és perifériája közötti politikai kapcsolatokon belüli különböző ajánlatokként fogjuk fel őket. Ez esetben jelentős aszimmetria mutatkozik. Mindkét esetben, a bővítésekkel és az Európai Szomszédsági Politikával kapcsolatban is, az EU majdnem ugyanazt a fajta együttműködést várja el a perifériájától: azt, hogy viselje a demokráciába és a kapitalista piacgazdaságba való átmenet költségeit, működjenek együtt a határátkeléssel kapcsolatos problémák, és különösen a migráció kezelésében. „Az Európai Szomszédsági Politika víziója egy baráti kört jelent, azokét, akik elfogadják az EU alapvető értékeit és alapcéljait, egyre szorosabb kapcsolatokat alakítanak ki és az együttműködésen túllépve jelentős mértékű gazdasági és politikai integrációt valósítanak meg.” (Commission 2004: 5) Így az ESZP keretein belül az EU számos politikai

kérdésben javaslatokat tesz az együttműködésre. Olyan területekről van szó, mint például a „Gazdasági és szociális fejlesztési politika”, „Energiaszolgáltatás”, „Környezet” („A környezetszennyezés nincs tekintettel a határookra” 18. o.) és „Ígazságügyi és belügyi kérdések”: Az utóbbit illetően a programadó ESZP dokumentum különösen hangsúlyozza, hogy „az Unió érdekelt a partner országokkal a határátlépési engedélyekről megkötendő egyezményekben” (Commission 2004: 17). Az ESZP-t lényegében ugyanaz az önérdékű támogatási logika jellemzi, mint a keleti bővítést. A bővítésekkel összehasonlítva azonban az ESZP tekintetében jóval szerényebb az EU ajánlata. A jövőbeli teljes jogú tagság ígértét a „különleges viszony” perspektívája váltotta fel. Az EU szóhasználatában a „különleges viszony” különböző tartalmú, a szabadkereskedelmi egyezményektől a majdnem-tagságig terjedő kétoldalú megállapodásokat jelent (Commission 2004), mint erre a stratégiai tanulmány rámutat. Elmondható tehát, hogy a bővítésről az ESZP-ra váltással az EU a bővítés nélküli expanzióra tesz kísérletet (vö. Vobruba 2007a). Az ESZP keretein belüli együttműködés erősítése érdekében az EU szomszédos országoknak tett ajánlata pénzügyi és szervezeti segítséget, szabadkereskedelmi egyezményeket tartalmaz, az EU intézményeiben való részvételt azonban nem. De a legfontosabb az a különbség, hogy a bővítésekkel ellentétben az ESZP nem kínál hosszú távú perspektívát, nincs szó olyan jövővel kapcsolatos várakozásokról, amelyek kárpótlást nyújtanának az átmenet okozta jelenlegi nehézségekért. Így, mint ismételten hangsúlyozzuk, a bővítésekről az ESZP-re való áttéréssel egy fontos legitimációs forrás veszett el. Ismét Prodi, a Bizottság elnöke következik: „A csatlakozás célja természetesen az elképzelhető legerősebb reformösztönző. De miért ne lenne egy kevésbé ambiciózus célnak is valamilyen hatása?” (Prodi 2002: 3) Következésképpen a jelenlegi nehézségek (a modernizáció költségei) jövőbeli előnyökkel (teljes jogú EU-tagság) legitimizálása helyett az EU-val szomszédos államok kormányainak arra kell törekedniük, hogy a népességeik számára azonnali előnyökként bemutatható pozitív eredményeket érjenek el.

A szomszédos államokkal való együttműködéssel kapcsolatban az EU egyik – ha nem a – legfontosabb várakozása a migráció ellenőrzése. 2007-ben a Bizottság kiadott egy tanulmányt „A migráció globális megközelítésének alkalmazása az Európai Unióval szomszédos délkeleti régiókkal kapcsolatban” címmel (vö. Commission 2007). Ennek egyrészt az a célja, hogy „a migráció fejlődést ösztönző hatásának” (Commission 2007: 6) elősegítése érdekében, különösen az oda-vissza irányú migráció támogatásával, bizonyos mértékig liberalizálja a személyek mozgását. Másrészt az EU továbbra is ragaszkodik „az illegális migráció és embercsempészség elleni harchoz” (Commission 2007: 6) a „visszafogadási megállapodásokban” (readmission agreements) és hangsúlyozza a kitoloncolás láncolatának megszüntetését: „Fontos feladat a visszafogadási megállapodások megkötése. Visszafogadási megállapodást kezdeményeztünk Ukrajnával, Moldovával pedig befejeződtek a tárgyalások. ... A jövőben tárgyalásokat kell indítani más országokkal is. Azokkal az országokkal kapcsolatban, amelyeknek már van ilyen megállapodásuk az EU-val, arra kell törekedni, hogy képesek legyenek végrehajtani a megállapodást, és

EURÓPAI UNIÓ

ösztönözni kell őket a saját keleti és délkeleti szomszédjaikkal kötendő hasonló megállapodásokra.” (Commission 2007: 9)

Így a bővítési politikáról az ESZP-ra való váltással ismét változott az EU migrációs politikájának alapvető jellemzője. A bővítési politika következménye a szabad belső mozgás és maximális külső zártság volt, míg az ESZP-ban a határok átjárhatósága tárgyalási témává vált. „Közös vízumkérő-központok létesítésével – mint amilyen Ausztria, Magyarország, Lettország és Szlovénia együttműködésével Moldovában nyílt” (Commission 2007: 15) – a határok szelektív átjárhatósága alakul ki.

VI.

Foglaljuk össze röviden az eddig írtakat! Az Európai Unió integrációs és bővítési folyamatai során lényegi változáson ment át a közösség migrációs politikája. Megkíséreltem kimutatni, hogy a határokkal kapcsolatos politikában két szakasz különíthető el.

Először, az EU-ban több bővítési forduló zajlott le. Az EU új tagjává válás, legalábbis hosszú távon, a személyek szabad mozgását, és különösen a közös európai munkaerőpiachoz való hozzáférést jelenti. A bővítési politikában világos megkülönböztetés érvényesül. Egyrészt az új uniós tagok lakossága számára nagymértékű liberalizálást jelent, másrészt viszont az EU egyúttal a külső határai lezárására törekszik, ami a bent levők és kívül levők éles megkülönböztetését eredményezi. Azóta az afrikai migránsok halála a Földközi tengeren majdnem mindennapos dolog, melyről rendszeresen tudósítanak az európai újságok (vö. Cadenbach 2009). Mindez hasonló az Egyesült Államok és Mexikó határán tapasztalható helyzethez (vö. Suárez-Orozco 1998; Givens, Freeman, Leal 2009).

Másodsor, a bővítések után az EU külső határainak átjárhatósága az EU és a szomszédjai közötti tárgyalásoktól függ, ami különböző vízummegállapodásokhoz vezetett. A maximális korlátozásról a szelektív európai határpolitikára való áttérés azt eredményezi, hogy eltérő módon kezelik a szomszédos országok különböző népeségi csoportjait.

Ekként végül is Európa dinamizmusa folyamán három változás különíthető el: 1. A határok progresszív europánizálása az uniós tagállamok nemzeti szuverenitásának rovására; 2. Az EU külső határainak átjárhatósága az EU és szomszédjai közötti tárgyalásoktól függ; és 3. E tárgyalások eredményeként az egyenlőtlenség új mintái alakulnak ki, mivel a megállapodások a különböző csoportoknak egyenlőtlen hozzáférést biztosítanak az EU gazdag központi magjához.

Ha komolyan vesszük azt a kijelentést, hogy a határokat sohasem lehet tartósan lezárni és így valamilyen szintű migráció elkerülhetetlen, akkor tulajdonképpen arról van szó, hogy a migráció terén az implicit szelektivitásból a tárgyalásos szelektivitásba való átmenet tanúi vagyunk.

Fordította Nyilas Mihály

Irodalom

- Bach, Maurizio 2003. The Europeanization of Cleavages and the Emergence of a European Social Space. In: *Journal of European Social Policy*, Vol. 13, No. 1. Pp. 50–54.
- Bach, Maurizio 2006. The Enlargement Crisis of the European Union: From Political Integration to Social Disintegration? In: Maurizio Bach et al. (Eds.), *Europe in Motion. Social Dynamics and Political Institutions in an Enlarging Europe*. Berlin: Sigma. Pp. 11–28.
- Cadenbach, Christoph 2009. Flucht vor dem Nichts (Escaping the Nothing) In: *Süddeutsche Zeitung Magazin* 16. 10. 2006. S. 24–30.
- Commission of the European Communities 2004. European Neighbourhood Policy. Strategy Paper. Communication from the Commission. COM(2004) 373 final.
- Commission of the European Communities 2007. Applying the Global Approach to Migration to the Eastern and South-Eastern Regions Neighbouring the European Union. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions. COM(2007) 247 final.
- Commission of the European Communities 2008. Enlargement Strategy and Main Challenges 2008–2009. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament COM(2008) 674 final.
- Cornelius, Wayne A. 2004. Spain: The Uneasy Transition from Labor Exporters to Labor Importers. In: Wayne A. Cornelius et al. (Eds.), *Controlling Migration. A Global Perspective*. Stanford: Stanford University Press. Pp. 387–429.
- Cornelius, Wayne A., Takeyuki Tsuda 2004. Controlling Migration: The Limits of Government Intervention. In: Wayne Cornelius et al. (Eds.), *Controlling Migration. A Global Perspective*. Stanford: Stanford University Press. Pp. 3–48.
- Cuttitta, Paolo 2007. Segnali di Confine. Il Controllo dell'Immigrazione nel Mondo-Fromntiore. Milano: Mimesis Edizioni.
- Eigmüller, Monika 2006. Grenzsicherungspolitik. Funktion und Wirkung der europäischen Außengrenze. (Border-Securing Policy. Aims and effects of the European outer border) Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Eigmüller, Monika, Georg Vobruba (eds.) 2006. Grenzsoziologie. Die politische Strukturierung des Raumes. (Sociology of Borders. The Political Structuring of Space) Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Eigmüller, Monika, Georg Vobruba 2009. Selektive Grenzöffnung im Rahmen der Europäischen Nachbarschaftspolitik. (Selective Opening of Borders within the European Neighbourhood Policy) In: Martin Möllers, Robert van Ooyen (eds.), *Jahrbuch Öffentliche Sicherheit 2008/2009*. Frankfurt a. M.: Verlag für Polizeiwissenschaft. Pp. 493–503.
- Givens, Terri E., Gary P. Freeman, David L. Leal (eds.) 2009. *Immigration policy and security. U.S., European, and Commonwealth perspectives*. New York: Routledge.
- Lepsius, M. Rainer 2006. Identitätsstiftung durch eine europäische Verfassung. (Serving Identity by a European Constitution) In: Robert Hettlage, Has-Peter Müller (eds.), *Die europäische Gesellschaft*. Konstanz: UVK. pp. 109–127.
- Nissen, Sylke 2009. Arbeitnehmerfreizügigkeit. Gebremste Europäisierung des Arbeitsmarkts. (Free movement of Workers. Retarded Europeanization of the Labour Market) In: Sylke Nissen, Georg Vobruba (eds.), *Die Ökonomie der Gesellschaft* VS Verlag für Sozialwissenschaften. pp. 173–204.
- Pollak, Johannes, Peter Slominski 2009. Experimentalist but not Accountable? The Role of Frontex in managing the EU's External Borders. In: *West European Politics*. Vol. 32, No. 5. Pp. 904–924.
- Prodi, Romano 2002. A Wider Europe – A Proximity Policy as the Key to Stability. Speech by Romano Prodi, President of the European Commission at the

EURÓPAI UNIÓ

- Conference "Peace, Security and Stability. International Dialogue and the Role of the EU." Brussels, 5-6. Dec. 2002.
- Rhodes, Martin 2003. The Enlargement Crisis of the European Union. In: *Journal of European Social Policy*. Vol. 13. No. 1. Pp. 54–57.
- Rodríguez, Néstor 1997. The Social Construction of the U.S.-Mexico Border. In: Juan Perea (ed.), *Immigrants Out! The New Nativism and the Anti-Immigrant Impulse in the United States*. New York, London: New York University Press. Pp. 223–243.
- Suárez-Orozco, Marcelo M. (Ed.) 1998. *Crossings. Mexican Immigration in Interdisciplinary Perspectives*. Harvard University, David Rockefeller Center for Latin American Studies.
- Szalai, Julia 2003. Whose Claim and Whose Risk? In: *Journal of European Social Policy*, Vol. 13, No. 1. Pp. 58–60.
- Vobruba, Georg 1994. The Limits of Borders. In: Abram de Swaan (ed.), *Social Policy beyond Borders*. Amsterdam: Amsterdam University Press. Pp. 7–13.
- Vobruba, Georg 1996. Self-interested Aid: Belated Modernization and Intervowen Interests between East and West. In: *Crime, Law and Social Change*. Vol. 25. No. 1. Pp. 83–93.
- Vobruba, Georg 2002. Az Európai Unió bővítése körül kialakult válság. In: *esély*, no. 2. Pp. 17–24.
- Vobruba, Georg 2003. The Enlargement Crisis of the European Union. In: *Journal of European Social Policy*. Vol. 13. No. 1. Pp. 35–49.
- Vobruba, Georg 2007. *Die Dynamik Europas. (The Dynamism of Europe)* 2nd. Ed. Wiesbaden: VS
- Vobruba, Georg 2008. Expanzió bővítés nélkül. Európa dinamizmusa és az európai szomszédsági politika. In: *esély*, no. 1. Pp. 76–90.
- Zielonka, Jan 2001. How the New Enlarged Borders Will Reshape the European Union. In: *Journal of Common Market Studies*. Vol. 39, No. 3. Pp. 507–536.